

Keresztkérdések az iskolapadban

JANKOVICS MÁRTON

KIRILL SZEREBRENNYIKOV TANDRÁMÁJA AZ OSZTÁLYTEREMBEN MUTATJA BE A FUNDAMENTALIZMUS ELLENI KÜZDELEM KILÁTÁSTALANSÁGÁT.

Egy iskola a filmvásznon általában sokkal több, mint egy iskola: gyakran az egész társadalom metaforájaként jelenik meg. Ez persze érthető, hiszen egy gimni nem pusztán tanárokból, diákokból, táblákból, székekből és folyosói kiabálásból áll. Ha jobban megnézzük, már eleve megvan benne kicsiben minden fontos elem, amely társadalmi létezésünket meghatározza: hierarchia, szabályok, sokszínűség, munkamegosztás, konfliktusok, botrányok és persze a rendszernek ellenszegülő felforgató figurák is.

Nem véletlen tehát, hogy a társadalmi problémákra érzékeny rendezők sokszor maguk is az osztályteremben igyekeznek okítani a nézőt. És Kirill Szerbrennyikov jó tanárnak bizonyul, a *Mártírok*ban ugyanis nem unalmas tételeket és végző igazságokat darál a táblánál, inkább provokatív kérdéseket szegez a mozi terem homályában ülő osztálynak. Hogy lehet felvenni a harcot a vallási fundamenta-

lizmussal? Vajon mi magunk is szükség-szerűen beleőrülünk abba, ha az örülettel kell vitába szállnunk? A közösség tényleg mindig az ellen fordul, aki a józan ész próbálja megvédeni? És van-e értelme egyáltalán érvelni, ha már a racionális vita szabályai sincsenek lefektetve?

Ezek a kérdések mind ott bujkálnak a tündérszer Venya történetében, aki hirtelen támadt vallási fanatizmusával bolygatja meg az iskola rendjét. A *Mártírok* nem a radikalizmus lélektani eredetét, hanem társadalmi hatásait vizsgálja. A film és az alapjául szolgáló színdarab ezért egyáltalán nem foglalkozik azzal, hogyan lesz egy kamaszból az ószövetség habzó szájú megszállottja. Szinte semmit nem tudunk meg a Venyában zajló érzelmi folyamatokról, azon kívül, hogy a szülei elváltak, és kissé frusztrált a szexualitása miatt.

Szerbrennyikovot sokkal inkább az érdekli, hogy mit művel a szélsőséges viselkedés daganata egy átlagos

„Képes-e ellenállni efféle impulzusnak”

(Pjotr Szkvortszov)

orosz közösséggel, és képes-e vajon ellenállni az efféle impulzusnak. A *Mártírok* lesújtó tanulsága szerint: nem nagyon. A botrányoktól iktató iskolavezetés bámulatosan hamar behődöl Venya erőszakosságának, és sokkal felháborítóbbnak találja a józan ész és tudományos tényeket védő biológia tanárnő viselkedését, mint a zavarodott diákét. A rendező korábbi filmjeiből ismert feketehumor itt is fontos elem az elkeserítő társadalmi tabló megrajzolásában: *Az áldozatkaszadőr* családgyilkos egyetemistájához hasonlóan Venya története is dráma és szatíra határán egyensúlyoz. A párbeszéddek például tömve vannak dörgedelmes bibliai idézetekkel, aminek abszurditását Szerbrennyikov azzal hangsúlyozza ki, hogy mindegyiket lelkiismeretesen le-hivatkozza a vásznon. Bemutatja, hogy a szöveggörnyezetből és történelmi kontextusból kirángatott mondatok miként alakulnak át hatékony verbális fegyverré, amelyet bármikor be lehet vetni a „gonosszal” vívott csatában.

Persze ahhoz, hogy ez a szent háború működjön, kell egy olyan társadalom is, amelyik lelke mélyén vonzódik az autoriter gondolkodásmódhoz. A *Mártírok* ugyan nem aktuálpolitikál, mégis kőkemény kritikát fogalmaz meg a mai Oroszországgal kapcsolatban, amely egyre nyíltabban és büszkébben vállalja fel vezérelvűségét és „dicső” birodalmi múltját. Nemcsak a szabadgondolkodást elutasító keresztet szegezi fel Venya az iskolában, egy pillanatra Putyin mindenhol jelen lévő portréját is látjuk felvillanni a háttérben, mikor az igazgatónő épp a dühös kamasszal szembeszálló tanárt oktatja ki arról, hogy fejezze be a bajkeverést. Ezen a ponton a film emlékeztet *A vadászatra* is, hasonló erővel mutatva be a légből kapott vádak gyilkos erejét, és az áldozat fullasztó tehetetlenségét a rágalmaikkal szemben. Végül nem marad más eszköz: a radikalizmus ellen is csak radikális performansszal lehet tiltakozni. Az egyszerre harcos és elkeseredett finálé nem hagy sok kétséget afelől, hogy a rendező szerint ki is a legnagyobb mártír ebben a történetben.

MÁRTÍROK (Muchenik) – orosz, 2016. **Rendezte és írta:** Kirill Szerbrennyikov. **Kép:** Vladiszlav Opeljantsz. **Zene:** Ilja Demutcszkij. **Szereplők:** Pjotr Szkvortszov (Venya), Viktoria Iszakova (Elena), Julija Aug (Inga), Alekszandra Revenko (Lidia), Alekszander Gorcsilin (Grigorij). **Gyártó:** Hype Film. **Forgalmazó:** Magyarhangya. **Feliratos:** 118 perc.

